

Kan een mannelijke Heiland een vrouw redden? (1980)

Sieth Delhaas

OPZIJ, 8^e jaargang, nr. 12, december 1980

Classicaal kerknieuws Gereformeerde Kerken in de Classis Zutphen

Diepe verootmoediging

Abraham Kuyper, mede grondlegger van de nu 100-jarige Vrije Universiteit in Amsterdam schreef t.g.v. de geboorte van Prinses Wilhelmina in 1880 in een krantencommentaar: "... want onvermengd is 's volks vreugde niet. Het Prinsesje kan den Oranjestam het leven niet redden. Waartoe het verheeld? Op een Prins had niet alleen de Koningin, maar had met den Koning ook het volk gehoopt. God verhoorde de voorbede niet. Een Prinses, geen Prins werd ons geboren. O, stemme het maar tot diepe verootmoediging. Drijve het maar uit tot vuriger gebed. Want wie weet, nog mocht de donkere wolk, die boven onze nationale toekomst hangt, worden weggedreven." Hoewel we niet mogen aannemen, dat met "de donkere wolk" de jonggeborene is bedoeld, aarzelt Kuyper niet in de geboorte van dit meisje "Gods straffende hand te zien. Een konflikt tussen Hem en Nederland." Als we deze gedachte van Kuyper doortrekken zou dat conflict met Nederland, nu we intussen aan onze derde Koningin toe zijn, nog steeds voortduren? De vraag is hoe Kuyper het verteerd zou hebben, dat nu ter gelegenheid van de eeuwfeesten uitgerekend een, hooggeleerde vrouw de Kuyperlezingen, heeft gehouden aan de Theologische Faculteit van de V.U.

Een uitdaging

Rosemary Radford Ruether, hoogleraar in de theologie verbonden aan diverse Amerikaanse universiteiten, houdt zich met name bezig met bevrijdingstheologie. De ontwikkelingen aan het eind van de jaren '60 begonnen, Vietnam, racisme, de vrouwenbeweging, zij heeft het allemaal meegemaakt en mée-doorleefd. Vandaar ook de titel van haar serie lezingen: "Christologie: Een uitdaging aan de hedendaagse Westerse cultuur."

De titel boven haar lezing op dinsdag 16 september jl., de vraag of een mannelijke Heiland wel een vrouw kan redden, is niet louter een provocerende vraag. Het is de vraag die duizenden vrouwen bezighoudt na eeuwenlange onderdrukking en miskennis in de christelijke kerk. Hebben wij eigenlijk nog wel een boodschap aan een God en een Jezus zoals die ons wordt gepresenteerd in de christelijke leer en waarin wij nog steeds en in onze tijd opnieuw worden vastgepind op onze tweederangs positie omdat onze sexe niet deugt? Zij schudden het stof van hun voeten en verlaten in grote getale de kerk. Op zoek naar een eigen God.

In hun kerk behandeld als een ‘onecht’ kind gaan zij op ontdekkingstocht,

stuiten op ongeweten dingen, die door mannen nooit interessant gevonden zijn en onder het stof van de geschiedenis verborgen bleven. Ontdekken de godinnencultus van de vroegste kulturen. En in het ergste geval scheppen zij zichzelf een nieuwe vrouwelijke, Messias.

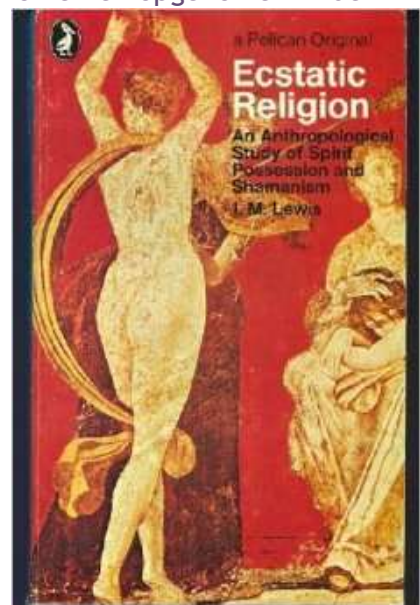
Het zou goed zijn als de kerk dergelijke ontwikkelingen niet zonder meer als ketters van de hand deed. Maar ze zou zich eerder dienen af te vragen hoe het komt, dat er zich in onze tijd zulk een verschijnsel voordoet. Dat mensen behoefte hebben aan een andere verlosser dan de christelijke leer in de Westerse cultuur presenteert. En of het misschien mogelijk is, dat de kerk zichzelf al door de eeuwen een verkeerd Messiasbeeld heeft geschapen dat weinig gelijkenis meer vertoont met de Jezus uit de evangeliën. Rosemary Ruether legt de vinger op het verschil in de boodschap van Jezus zelf als verlosser van héél het mensdom: “... in wie is noch man, noch vrouw (Gal. 3:28)” én de uitleg van de christelijke leer door middel van zinnebeelden, die die leer een werktuig maakt van patriarchale overheersing. Daarom is Ruether op zoek gegaan naar mogelijkheden om de Christelijke leer te bevrijden van haar inkapseling in patriarchale structuren. Heeft deze leer vandaag de dag nog iets aan vrouwen te zeggen of speelt de mannelijke overheersing erin zo’n grote rol, dat ze ongeschikt is geworden als “goed nieuws” voor vrouwen? Ruether laat drie “beelden” van Christus, zoals deze in de loop van de tijd door mensen zijn gevormd, de revue passeren.

De imperialistische Christus

Dit beeld stamt uit de theologie die opgebouwd werd op het concilie van Nicea (325). Hierin spelen twee gedachten een rol: die van de krijgsmankoning uit de profetie van Zacharias en die uit de Griekse wijsbegeerte. Simpel gezegd luidt deze: evenals de Wil van God de natuur regeert, behoren de Grieken de barbaren te regeren en moeten mannen de vrouw regeren. Barbaren, slaven en vrouwen zijn van nature “onderworpen”. Op dat concilie wordt de Christelijke keizer Constantijn gezien als de nieuwe plaatsvervanger van Christus op aarde, met de christelijke bisschop aan zijn rechterhand. Op deze manier zijn patriarchie, hiërarchie, slavernij en Grieks-Romeinse wereldmacht overgenomen en opgenomen in de Christelijke kerk. Het christendom, een vanaf die tijd in Europa geconcentreerde imperialistische macht lijkt dan weinig meer van doen te hebben met de in Palestina rondtrekkende Jezus uit de evangeliëverhalen.

De androgyne Christus

Door de eeuwen heen is er verzet geweest tegen deze machtsontwikkeling van het kerkelijk Christendom. Er zijn alternatieve visies op de christelijke leer geweest, die Christus voorstellen als de vleeswording van God waarin het vrouwelijke en mannelijke (androgyne) gelijk is vertegenwoordigd. Ook zijn er allerlei sekten geweest, die dit denkbeeld, soms op de meest ketterse wijze, hebben uitgewerkt. En ook in de laatste jaren zijn in de feministische godinnenbeweging soortgelijke ontwikkelingen

te zien. Vrouwen kondigen de “terugkeer van de godinnen” aan, waarmee een tijdperk van een beter menselijk bestaan zou worden ingeluid.

Door de christelijke leer, die vrouwen onderwaardeert wint de gedachte in deze bewegingen veld dat een mannelijke Christus niet in staat is om de volle menselijke verlossing uit de drukken. Hoe men hierover mag denken, Rosemary Ruether waarschuwt, dat dit toch een onmiskenbaar teken is van een diep ingevreten ontevredenheid met de ontwikkeling van kerk en Christendom.

De profetische Christus

Jezus als profeet en omverwerper van gevestigde ideeën vinden we terug in de eerste drie evangeliën van het Nieuwe Testament. Op hem hebben de diverse bevrijdingstheologieën hun leer gegrond. De messiaanse profeet verkondigt zijn boodschap als kritiek o.a. op de bestaande godsdienstige elite van zijn tijd. Ruether constateert, dat het evangelie één onafgebroken botsing is tussen Christus en die godsdienstige autoriteiten die hun maatschappelijke status te danken hebben aan een stelsel van onrechtvaardige kerkelijke gebruiken. Jezus noemt de leiders van de religieuze gevestigde orde blinde leidlieden en schijnheiligen. Terwijl de uitgestotenen van de samenleving op geestelijk en maatschappelijk gebied, prostituees, tollenaars en Samaritanen bevoegd zijn om de boodschap van de profeet te horen. Zoals Mattheus schrijft: “Waarlijk” de tollenaars en de hoeren zullen jullie voorgaan in het Koninkrijk van God” (Mt. 21:31). Het evangelie keert de bestaande orde ondersteboven: de eerste zullen de laatsten zijn en de laatsten de eersten.

Jezus voert een nieuwe dienstbaarheid de wereld in. De dienstbaarheid van Christus, de messiaanse persoon, die een nieuw soort menselijkheid vertegenwoordigt. Het wézen van dienstbaarheid is, dat het alleen mogelijk is voor bevrijde mensen. Het beoefent macht en leiderschap, maar op een nieuwe manier. Niet om anderen te onderwerpen tot afhankelijkheid, maar om anderen groot te maken en te bevrijden.

Dit betekent in de taal van de bevrijdingstheologie dat God in de historie handelt als bevrijder om allen te bevrijden, door te kiezen voor de armen en de onderdrukten van het bestaande systeem. De armen, de teneergeslagenen, zij die hongeren en dorsten hebben een zeker voorkeursrecht in Gods verlossingswerk. Het doel van deze voorliefde is om een nieuw geheel te scheppen; de dalen op te heffen en de hoge plaatsen laag te maken, zodat allen kunnen komen tot een nieuwe plaats in Gods heerschappij, als de wil van God op aarde is gedaan.

Omkerende messiaanse visie

“Hoe past nu de vraag” aldus Ruether “van de onderwerping en de vrijmaking van vrouwen in zo’n visie van de structuren-omverwerpende profetische Christus? Deze kijk op de wereld laat zich niet in met de tegenstelling mannelijk en vrouwelijk. Maar vrouwen worden evenmin genegéerd in dit systeem. Als we zeggen dat Jezus komt tot de onderdrukten en dat vooral de onderdrukten hem zullen horen, dan zijn het vaak de vrouwen in deze “randgroepen”, die het meest onderdrukt zijn. Het gesprek bij de bron vindt niet plaats met een Samaritaan, maar met een Samaritaanse vrouw. Niet een Syrophoenissier, maar een Syrophoenicische vrouw is de profetische zoeker, die Jezus dwingt om de verlossing ook voor niet-Joden te laten gelden. Onder de armen zijn het de weduwen, die voorbeelden zijn van de meest behoeftigen, onder de zedelijk uitgestotenen zijn het de prostituees, die de bodem van de ellende

vertegenwoordigen. Dit is niet per ongeluk. Het betekent, dat in de “omkerende” messiaanse visie, dat het de vrouw onder de verachte en uitgestoten mensen is, die de laagste is van de bestaande hiërarchie en zo de laatste is, die de eerste zal zijn.”

Ruether verwerpt echter in het verlossingswerk van Christus de tegenstelling man-vrouw. Als die er is, dan is deze slechts een vrucht van bestaande door mensen in het leven geroepen tegenstellingen in kerk en samenleving. Een ingewikkeld weefsel, waarin mensen de rangen meerderwaardigheid en minderwaardigheid hebben geschapen. Mannen en vrouwen werken op elkaar in, in een veelheid van maatschappelijke begrenzings, sexuele status, verschil in ras, maatschappelijke klasse.

Jezus bevoegdheid om bevrijder te zijn is niet een produkt van zijn mannelijkheid, maar is daarentegen mogelijk omdat hij dit stelsel van overheersing heeft verworpen en in eigen persoon de nieuwe menselijkheid van dienstbaarheid en wederzijdse waardering wil belichamen. Jezus wijst in zijn omgang met de “minsten” heen naar de nieuwe mensheid van de toekomst. Die nieuwe mensheid is beschreven in eenvoudige en aardse bewoordingen: “als allen hun dagelijks brood krijgen, als elk de schulden vergeeft, die een ander hem schuldig is, als we niet in verzoeking worden gebracht maar verlost zijn van het kwaad”.

Men verwijt de bevrijdingstheologie nogal eens, dat deze het accent te veel legt op het leven en werken van Jezus. Zijn gevecht tegen de aardse machten en systemen. Kruis en opstanding zouden te weinig aandacht krijgen. Dat is voor “rechtgeaarde” christenen wellicht een dankbaar aangegrepen reden om aan deze bevrijdingstheologieën maar voorbij te gaan.

Maar mag men het geïnstitioneerde Christendom niet evenzeer verwijten dat het zich tot nu toe te veel gericht heeft op één facet van Jezus werk: kruisdood en opstanding en te weinig zijn bezig zijn in de wereld als voorin beeld heeft genomen.

Dat heeft in de praktijk een passief, gelaten en een in de wereld vaak “werkeloos toezien Christendom opgeleverd, met het oog gericht op een toekomst die alleen maar beter kan zijn in het hiernamaals.

Als Christenen is er nog van alles van elkaar te leren!